

De röda husen i allén

Som enda hus på höger sida om infarten till Mariefred ligger några röda hus. När jag flyttade till Mariefred 1963 gick huset under namnet "gamla barnhemmet". Så värst gammalt som barnhem var det inte, verksamheten avvecklades de sista åren på 50-talet. Man kunde ju undra varför man hade byggt ett barnhem där, inklämt mellan järnvägen och "allén", som vi kallade infarten. Nu femtio år senare blir jag ombedd att skriva lite om huset och förstår att det byggdes som epidemisjukhus 1906 och att det därför nog inte var en så dum placering – någorlunda lättillgängligt men ändå avskilt.

Epidemisjukhuset

Runt sekelskiftet 1800-1900 började man i Södermanland diskutera hur man skulle kunna skapa en snabb och effektiv lösning på ansvarsfördelningen mellan landsting och kommuner när det gällde vården av de som drabbats av smittsamma sjukdomar och i förlängningen hur man skulle förhindra att smittan spreds.

De sjukdomar som föll under de så kallade epidemistadgarna var kolera, tyfus, scharlakansfeber, difteri och rödsot (dysenteri). 1919 lade man till barnförlamning, hjärnfeber, återfallsfeber, sömnsjuka och undulantfeber. Flera av dessa sjukdomar är idag helt främmande för oss.

År 1899 hade man i länet 1200 fall av smittsamma sjukdomar varav 102 med dödlig utgång och år 1900 var talen 1773 smittade och 75 döda. Västmanland, Västernorrland och Halland hade gått före och inrättat speciella epidemisjukhus i landstingens regi där man kunde vårda de sjuka och samtidigt isolera övriga från smitta.

I Södermanland bestämde man sig för att följa efter och låta landstinget ta ansvaret för att behandla och förebygga genom att bygga ett antal epidemisjukhus. Målsättningen var att sjuktransporterna inte skulle behöva överstiga 3 mil. Nyköping och Eskilstuna förklarade sig nöjda med sina egna inrättningar som redan fanns, men för övriga länet skapades i rask takt 14 inrättningar runt om i länet.

Nybygge i Mariefred 1905, start 1906.

En epideminämnd hade ansvaret för verksamheten men deras protokoll är synnerligen summariska och de verkar inte ha sammanträtt särskilt ofta. Tillsynen utövades av Förste provinsialläkaren, en slags "länsöverläkare" som skrev årliga rapporter om tillståndet i länet, och inte heller där fick förstås det lilla epidemisjukhuset i Mariefred något större utrymme. I hans rapport från 1905 kan vi läsa följande, där vi också kan ana att det redan tidigare funnit någon form av liknande verksamhet, eventuellt i kommunal regi.

Mariefred: Det gamla epidemisjukhuset oförändrat. Nytt är på landstingets bekostnad under uppförande och antages vara färdigt i början av näst.k. November månad.

Året därpå läser vi: *Mariefreds* nybyggda epidemisjukhus är fritt beläget invid landsvägen ungefär en km. utanför staden. Det är med afseende på storlek och inredning likartadt med det nedan beskrifna epidemisjukhuset i Björkvik.

Samtidigt med Mariefred byggdes förutom Björkvik också Aspa (Ludgo) och Gnesta. Här finns en beskrivning av Björkvik, "hvilken i

allt väsentligt äger sin tillämpning på öfriga i länet uppförda epidemisjukhus” och vi får alltså veta i stora drag hur bygganden i Mariefred såg ut. (Följande beskrivning är fritt redigerad och på modernt skriftspråk) Sjukhuset består av en tvåvånings rödfärgad träbyggnad med tillhörande uthus. Å nedre botten finns 2 sjukrum med resp. 2 sängar, dagrum, rum för läkare, sköterskerum, kök och badrum. Övre våningen rymmer 3 rum, ett med 3 sängar och två med 2 sängar vardera. Särskilt badrum finns inte utan här har badkaret plats i förstugan. Sjukrummen uppvärmas genom kakelugnar vilka har plana ytor och står tätt intill väggen så att dammet överallt är lättåtkomligt och med lätthet kan torkas bort. Väggar och tak är oljemålade, golven fernissade. Å nedre botten finns en klosett, på övervåningen två. Uthuset innehåller tvättstuga, mangel och ved- och likbod.

Anläggningen sedd från järnvägen söder om.

Genom åren framöver framskyntar det då och då i rapporterna att det är svårt att hålla värmen i huset i Mariefred. 1913 kan vi dock läsa att

”omläggningen av golfven i sjukhusets nedre våning, hvarvid de gamla mot kyla illa skyddade lufttrummorna utbyttes mot omsorgsfull lagda kanaler av Höganäsrör, visat sig mycket välgörande och har under den gångna vintern ej varit svårt att hålla rummen tillräckligt varma”.

1919, vid slutet av första världskriget, hade man höga patientsiffror i länet och det byggdes extra provisorier i Flen och Eskilstuna. Vid denna tid blev dock kommunikationerna gradvis bättre, inte minst genom bilismens genombrott. Det medförde att man började planera för koncentration till större enheter som skulle ge effektivare, billigare och bättre vård.

1925 stod epidemisjukhuset i Flen klart och 1926 ett nybyggt epidemisjukhus i Eskilstuna. 1931 beslöt man att bara de två nya moderna epidemisjukhusen skulle användas och ”sjukhusdöden” i övriga länet beredde ut sig bland de små epidemisjukhusen. I Gnesta, Katrineholm, Strängnäs och Trosa kunde anläggningarna användas till annan sjukvård. Bara Mariefred och Vingåker fick vara krav som reserver av ”säsongskaraktär” och som komplement till Eskilstuna stads stora epidemisjukhus.

Ganska snart bestämde man sig dock för att i stället flytta Aspa barnhem i Ludgo till Mariefred efter att ”det gamla epidemisjukhuset genomgått en välbehövlig reparation”.

Flera Mariefredsbor var i sin barndom intagna på epidemisjukhuset.

Barnhemmet

Dispensärhemmet 1937 -1947.

Barnhemmet i Mariefred ägdes och drevs av landstinget med statliga bidrag och vårdpeng från berörda kommuner. Det var ett så kallat *dispensärbarnhem* under de första dryga tio åren (1935-47) Syftet med dessa barnhem var att undvika smittspridning genom att ta emot barn till tuberkulossjuka.

Från Förste provinsialläkarens rapport 1937 kan vi utläsa att det fanns ”plats för 20 barn från tuberkulösa hem. Vid inspektionstillfället voro där 19 barn i ålder 3-13 år. En liggveranda skall byggas å tomten och vore också en större lekplats välbehövlig”. Det finns en notering om

att det 1936 anslogs tusen kronor till en lekveranda, eventuellt var det samma sak som den här omtalade liggverandan.

I rapporten påpekas också att de borde finnas ett isoleringsrum att tas i bruk vid halsinfektioner och dylikt, köket behövde ett kylskåp och personalen var trångbodd. ”I övrigt syntes goda förhållanden vara rådande vid hemmet”.

Personalen bestod 1935 av

Hedvig Kernell föreståndare och sjuksköterska, lön	135:-/mån
Svea Karlsson, biträde	55:-/mån
Elsa Maria Eriksson, biträde	50:-/mån
Edit Eriksson biträde	45:-/mån
August Lindkvist gårdskarll	60:-/mån

Hedvig Kernell var sjuk en tid detta år och då vikarierade Dagmar Rosén för 6:-/dag.

Leende personal och till synes nöjda välmående ungar vid gruppfotofering.

1938 är den större lekplatsen klar och 1939 rapporteras att både verandan och kylskåpet finns på plats och ett isoleringsrum är på väg.

I landstingets arkiv finns alla verifikationer för inköpen till hemmet bevarade. Det första jag stötte på var ett kvitto från Fagerströms manufakturaffär på 15 meter hyllremsa á 15 öre/m. Att läsa verifikationer brukar normalt inte vara särskilt roande, men här blir även de ett stycke Mariefredshistoria. Alla butiker i stan finns representerade. Filip Törners Fisk levererade skotsk fetsill, Nya skoaffären sålde stövlar till barnen. Från Kilhboms och Björkvalls kom allehanda specerier. Det hände dock att man också köpte varor ända från Stockholm.

En dam som hette Selma Karlsson tvättade åt barnhemmet.

Den 23 oktober 1935 fick hon 25:55 för 73 kg tvätt á 35 öre.

Så tycks livet i det lilla barnhemmet borta vid allén ha gått vidare ett decennium framåt. Vaccin och antibiotika gjorde att man så småningom kunde bemästra den hatade "lungsoten". I och med tuberkulosens nedgång ändrades inriktningen för verksamheten vid Mariefreds barnhem.

Koltbarnhemmet 1947-1957

Det blev ett hem för så kallade koltbarn, d.v.s. barn från 1 år och upp till skolåldern vars föräldrar inte kunde ta hand om dem. En del vistades på barnhemmet en tid tills föräldrarna, eller som oftast den ensamma modern, funnit en lösning och kunde hämta barnen. Andra blev kvar till de skulle börja skolan då hemkommunen förväntades hitta andra lösningar. Andra återigen fick ett adoptiv- eller fosterhem under sin tid på barnhemmet.

Om den här perioden vet vi lite mer, åtminstone om de sista åren, eftersom det fortfarande finns någon som kan berätta.

Elsie berättar

Elsie Andersson, med flicknamnet Jansson, bor idag i Mariefred. Elsie arbetade på barnhemmet 1952 -1956. Elsie och jag träffas en förmiddag över en kopp kaffe och äppelkaka och Elsie berättar.

- Som jag minns det var det tre rum med fyra bäddar i varje, men det kan ha varit ytterligare några sängar för vi hade nog runt 15 barn i åldrarna 1-7 år. Det var inte några Mariefreds barn utan alla kom från något som hette *Födelsedagsgåvans mödra- och spädbarnshem i*

Eskilstuna. Där kunde barnen, och eventuellt mödrarna, stanna tills barnen var ett år. Det hände också att vi även då tog emot barn från tuberkulösa hem.

Vi var åtta som arbetade på barnhemmet. Föreståndarinnan Britta Andersson, barnsköterskan Anna-Lisa Ingemarsson och fem vårdbiträden. Förutom jag var det Birgit Eriksson, Gun-Britt Quist, Maj-Britt Andersson och Gunnel Karlsson. Ruth Almkvist var kokerska. Vi hade också en gårdskar/ vaktmästare. Det var Gunnar Eriksson och efter honom Fred Pettersson. Dr. Gunnar Hambert var ansvarig läkare.

Jag och Ruth Almkvist bodde i huset på gården som kallades Lillstugan som var sammanbyggt med uthus och förråd. Personalen turades om att jobba natt och då fick man sova i ett litet rum som troligen var en ombyggd garderob för det enda som rymdes var en säng. En episod som jag minns med ett leende var när Birgit Eriksson och jag fick scharlakansfeber. Vi måste isoleras i ett särskilt rum. Inte var vi speciellt sjuka så vi mådde som prinsessor och blev upppassade med mat av kokerskan.

Föreståndarinnan Britta sydde alla kläder till barnen så alla flickor gick för det mesta i likadana klänningar och pojkarna hade likadana byxor. Det fanns ett lekrum med lite leksaker, dåtidens träleksaker, och på gården fanns nån gunga och en sandlåda, men inte var det mycket. Vi var med barnen hela tiden och försökte hitta på saker. På söndagarna gick vi på utflykt i Hjorthagen. Ibland fick barnen följa med när i besökte våra familjer. Jag minns särskilt tre syskon vars mamma bland annat inte hade någon bostad som räckte för att ta hand om den.

Det tre fick följa med mig på julafton till mina släktingar.

Jag tror barnen hade det bra på barnhemmet. Vi var ju alltid med dem och man fäste sig förstås lite speciellt för vissa barn. Idén var väl också att alla barnen skulle ha någon som de kunde ty sig till lite extra. Men visst har man funderat på senare tid när man ser vad samhället gör för barnen numera. Det var inte så noga då. Nu för tiden skulle väl till exempel den där trebarnsmamman få hjälp med en bostad så att hon kunde ta hand om barnen? Nu löste det sig ändå för henne så småningom och barnen fick komma till henne.

Utflykt ? Färre än tre barn/vuxen! Det var nog bättre förr!?

Vi hade två harmynta pojkar som troligen var på barnhemmet bara av den anledningen, men jag vill minnas att de åtminstone hann få en första operation innan det flyttade från oss. Ett annat barn som jag minns speciellt var lille Lennart, som var en av mina speciella skyddslingar. När han var tre år blev det klart att han skulle adopteras av en familj uppåt Norrland. Det var inte tal om att de skulle komma och lära känna honom först utan han utrustades med lite nya kläder och sen fick vi åka till Läggesta och lämna honom på tåget till en för honom helt okänd dam som kom från Eskilstuna och skulle åka med honom. Som han skrek och som jag tyckte synd om honom! Hoppas han fick det bra.

När jag gifte mig och slutade blev jag erbjuden att ta med mig en av pojkarna som hette Bengt och vi hade väldigt fin kontakt, men jag tyckte att jag var för ung för att ta det ansvaret. Efter vad jag förstod skulle det inte vara nödvändigt med något långt utredande och beslutande, jag kunde bara ta honom med!

När barnen fyllde sju år och skulle börja skolan så var det deras hemkommuns ansvar. Så då var det dags för nästa uppbrott och in i det okända. Men som sagt, så länge det var hos oss känner jag att vi gjorde vad vi kunde för att de skulle ha det bra.

Elsie har ställt upp genom åren när någon hört av sig för att få veta

mer om sin barndom och livet på barnhemmet. Hon visar mig tidningsklipp från 1985 där Eva-Britt Nyström från Morgongåva genom Strängnästidningen hade efterlyst någon som mindes. Tidningen gjorde sedan reportage om hur de träffades och Elsie kunde berätta.

Ann-Katrin berättar.

I början av 2015 hör en kvinna från Oxelösund av sig till hembygdsföreningen och vill veta något om barnhemmet. Hon heter Ann-Katrin är 69 år och var ett av barnen på hemmet 1948-1949. Jag får en pratstund med henne på telefon och hon berättar. - Jag försöker ta reda på så mycket som möjligt från min barndom och hade fått klart för mig att jag vistats en tid på barnhemmet i Mariefred tillsammans med min tvillingbror. Jag vet att vi var där från 1 juni – 14 november 1949. Före det hade vi varit på Födelsedagsgåvan i Eskilstuna. Vår mor hade redan två barn, som hade andra fäder och kunde inte ta hand om oss.

Jag var ju bara tre år och minns nästan ingenting från tiden i Mariefred, men det var ändå en stor upplevelse att få komma tillbaka till huset. Jag åkte till Mariefred och fick träffa Elsie Andersson och tillsammans åkte vi ut till det röda huset. Nya ägare höll på med ombyggnad men vi fick komma in och titta. Det hände något märkligt för när jag klev in över tröskeln så började jag gråta! Det var inte någon negativ känsla, ingen rädsla eller så, utan snarare att jag blev så rörd. Det kändes att det här huset var en del av mina rötter.

När vi kom in i ett av rummen som varit sovsal med 4 bäddar fick jag en minnesbild av att någon stod i dörren och tittade på mig när jag låg i sängen. Elsie berättade att barnen lade sig sova klockan sju och att personalen då och då brukade titta till under kvällen. Jag tror mig också minnas att hon som hade hand om oss hette Irene. När vi var tre år och sju månader fick min bror och jag ett fosterhem på Cedertorps gård utanför Oxelösund. Det var ett väldigt snällt och omtänksamt lantbrukarpar som blev våra fosterföräldrar. Vi åkte tåg från Mariefred och dit men jag minns inte vem som följde med. Jag hade trädrullar av trä på ett snöre att leka med. Vid Stjärnholms station hämtades vi med cykel. Vi fick sitta på pakethållaren.

Avveckling

Den 29 augusti 1957 hittar vi Mariefreds barnhem i protokoll från landstingets förvaltningsutskott. Då beslutar man att försälja Mariefreds barnhems fastighet. Beslutet har föregåtts av en utredning om behovet av platser på "upptagningshem och barnhem för varaktig vård". Det är staten, eller Kungl. Maj:t som det hette på den tiden, som begärt en sån utredning. Det visar sig att antalet lediga platser på barnhemmen i Södermanland ökar i rask takt och Kungl. Socialstyrelsen har tyckt att ett barnhem borde läggas ned. Förvaltningsutskottets finansavdelning har yttrat sig och säger att "vid en eventuell indragning av ett av barnhemmen synes i första hand Mariefreds barn hem böra ifrågakomma såsom med hänsyn till lokaliteterna varande mest bristfälligt ". På ett annat ställe i protokollen läser vi att fastigheten "lämpligen icke kunde utnyttjas för något annat landstingets ändamål."

Därmed var barnhemmets saga all. Huset tillhörde ju landstinget och blev under en tid nyttjat som elevbostäder för den landstingsägda Gripsholms folkhögskola.

År 1962 såldes fastigheten och blev privatbostad.

